

Molenverhalen

Bert Hertog

Bert Hertog (1935) werd geboren op de Ondermolen van de molendriegang in Leidschendam.

Mijn vader Piet Hertog was molenaar op de Ondermolen van de Driemanspolder in Leidschendam. Hij kwam uit een groot molenaarsgezin uit Moerkapelle. Er staan daar

Truus en Bert Hertog. (Foto Ellen Steendam)

van die afgeknotte molens (*de vijzelgang in Moerkapelle, red.*) en mijn vader is op de wipmolen geboren die helemaal achteraan staat. Ze woonden daar met twaalf kinderen in zo'n vierkant 'hokje'. De vader van mijn moeder was melkrijder. Zij kwam ook uit een groot gezin met elf kinderen. Zelf ben ik enig kind.

Zes gulden in de week

Nadat mijn ouders getrouwd zijn, verhuisden ze naar de molen in Leidschendam. Dat was in 1931. Het eerste loon dat mijn vader verdiende was zes gulden in de week. We hadden wel vrij wonen, maar mijn vader maakte wel 80 uur per week. Hij werkte dag en nacht op die molen, ook zondags en op verjaardagen. Zo gauw het maar

een klein beetje waaide, moest hij malen. In die tijd hadden we helemaal niks: geen waterleiding, geen elektriciteit, geen radio en weerberichten en ook geen telefoon natuurlijk. Alleen een waterput. Zo woonden we daar.

Tweede Wereldoorlog

Mijn vroegste jeugdherinneringen zijn van de oorlog. Toen was ik een jaar of vijf. Ik weet nog

Molenverhalen is een uitgave van Erfgoedhuis Zuid-Holland.

Het *oral history* project Molenverhalen heeft tot doel kennis en verhalen op te tekenen over de poldermolens in Zuid-Holland. Het project wordt mogelijk gemaakt dankzij de provincie Zuid-Holland, Fonds 1818 en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Interview: Marloes Wellenberg en Ellen Steendam

Redactie: Marloes Wellenberg

Met medewerking van Marion Loomans, Lisette Albers en Agnes Smit

© 2020 Erfgoedhuis Zuid-Holland
www.erfgoedhuis-zh.nl

Postadres

Postbus 3092
2601 DB Delft

Contact

T 015 215 43 50
E molenverhalen@erfgoedhuis-zh.nl

dat de Duitsers met vliegtuigen bij ons tussen de molens doorvlogen. Mijn vader zei tegen mijn moeder: "Joh, ga maar naar de weg toe, want als ze straks de molen in de brand schieten, dan ben je tenminste uit de buurt!" Maar dat deden de moffen niet, want die molens zijn er om het water uit de polder weg te malen en zij dachten natuurlijk ook: het water moet weg.

In de oorlog werd het van lieverlee steeds minder met voedsel en voorzieningen. De molenaars hadden in die tijd allemaal lampen die brandden op petrolie. Die brandstof haalden ze bij de 'watermachine', een hulpgemaal dat draaide op petrolie. Maar toen kwamen de Duitsers en die zeiden: "Jullie krijgen geen petrolie meer", dus toen hadden wij geen licht. In plaats van een lamp werd er 's avonds om vijf uur een kaarsje aangestoken. Als het kaarsje uitging, moest je naar bed.

Bullebak

Rond de molenwieken was een touw gespannen en daar mocht je niet komen. Dat was klaar. Ook bij het water mocht je niet komen, want daar zat een 'bullebak' in [lacht]. Ik kon wel zwemmen, maar zo dat ik net niet kon verzuipen. Dat had ik mezelf geleerd. Mijn vader kon zelf helemaal niet zwemmen. Hij ging heel vaak met een boot de polder in om te vissen en te stropen, maar zwemmen kon hij voor geen meter.

Stropen

Om aan eten te komen, ving mijn vader paling en vis en hij zette strikken om hazen te vangen. Hij had geen visvergunning, dat was allemaal illegaal. Ik spreek nu van de oorlogstijd, toen we helemaal niks hadden. Pas veel later, ik was al tegen de twintig, heeft mijn vader een hoekje viswater kunnen pachten. Maar in de oorlog visten we overal, want ja, vis was vis. Aan het eind van de oorlog kwamen de Duitsers met handgranaten. Die gooiden ze dan in de vaart. Dan kwamen de vissen bovendrijven en dan gingen ze vis scheppen. De mensen in de buurt kwamen dan helpen wat vis te pakken. Die

moffen stonden dat toe, dan gooiden ze gewoon een paar handgranaten extra in het water.

Bijna nooit iemand

Bij ons op de molen kwam er bijna nooit iemand. Als er bezoek kwam, vond je dat gewoon een feest, bij wijze van spreken. De enigen die in die tijd wel voorbijkwamen waren een paar moffen op de fiets. Na de oorlog kwam er twee keer per week een kruidenier langs. Rijling heette die. De ene keer kwam hij schrijven, dus dan noteerde hij welke boodschappen je nodig had, en twee of drie dagen later kwam hij ze brengen. Ik ging lopend naar school in Leidschendam, samen met de kinderen van een andere molenaar, Klaas van den Bos. Toen ik elf jaar was kreeg ik mijn eerste fiets. Dan reed ik over het onverharde pad naar de Stompwijkseweg en zo verder naar school. Het pad was gelukkig wel breed. 's Avonds kwam ik van de andere kant, uit Wilsveen. Dan had ik wel problemen, want dan moest ik over een smal paadje waar koeien van de boer op lagen te slapen. Die koeien gingen niet aan de kant, dus dan moest ik steeds om zo'n koe heen [lacht].

Polderwerk

Als er in het voorjaar en in de zomer geen wind was en hij niet hoefde te malen, ging mijn vader bij een boer bieten en aardappelen rooien als bijverdienste. Een andere bijverdienste was het polderwerk. Dan ging hij sloten uitbaggeren en tochten 'krozen', het kroos uit het water halen, zodat het water goed door kon stromen. Daar verdienden we wat extra geld mee.

Eén jaar heb ik met mijn vader samengewerkt bij de boer en toen hebben we een hoop geld verdiend. Dat kwam zo: Zoals gezegd gingen we destijds veel de polder in om te stropen. Op een keer zei mijn moeder tegen me: "Bert, ga eens proberen een paar blauwe duiven te schieten." Daar maakten we soep van. We hadden een vuurbuks en die nam ik mee de boot in. Maar toen voer ik met de boot tegen de kant en de buks ging af. Ik kreeg een schot hagel. Ik ben naar huis gaan lopen en toen direct door naar

het ziekenhuis, natuurlijk. De hagel werd uit mijn lichaam gehaald, maar ik mocht een paar maanden niks doen. Van lieverlee ben ik weer aan het werk gegaan en toen heb ik een zomer met mijn vader samengewerkt. Voor een goed bedrag namen we toen een klus aan bij een boer.

Uitvinder

Mijn vader was eigenlijk een soort uitvinder. Hij was altijd bezig dingen te bedenken, maken en verbeteren. Hij had een keer houten schaatsjes onder mijn laarzen geschroefd. Dus als ik wilde

Een week later was er een uurwedstrijd voor de jeugd tot 18 jaar. Dan moest je een uur rondjes rijden in een soort afvalrace. Op een gegeven moment bleven we met zijn vieren over. Tijdens het laatste rondje hoorde ik Jo Rensen, een kennis, roepen: "Rijden, Bert, rijden!" Ik ging binnendoor en werd nummer 1. Ik won 25 gulden en nog een knaak van een toeschouwer: 27 en een halve gulden. Nou, dat was natuurlijk een mooie verdienste. In 1956 heb ik de Elfstedentocht gereden, vanuit mijn diensttijd. Ik was toen 20 jaar.

Bert met zijn bokkenkar. (Particuliere collectie)

schaatsen, trok ik mijn laarzen aan en reed ik zo weg. Ik was vier jaar, zo'n klein ventje! Dat schaatsen werd steeds meer en meer en toen ik 11 jaar was, werd ik kampioen van Leidschendam. Het was een wedstrijd op de Vliet. De prijs die ik won, was een grote taart. Die had de bakker geschonken. Mijn vader en moeder waren blij met die taart, ze verdienden een paar gulden in de week, dus taart eten deden we nooit. De tweede prijs was een grote pot met abrikozen. Ik weet nog dat ik die prijs veel mooier vond, ik was niet zo'n taartman.

Buiten school en het schaatsen kwam je als molenaarskind eigenlijk nooit ergens. Je zat op die molen en daar leefde je. Je kwam er nooit uit. Toen ik een jaar of 12 was, zei mijn vader: "Jongen, je moet gaan voetballen of wat anders gaan doen, zodat je eens onder de mensen komt". Ik zei: "Ok, dan ga ik voetballen." Dat vond ik wel leuk. Ik probeerde lid te worden van RKAVV, de voetbalclub in Leidschendam, maar die vereniging was katholiek. Ze zeiden: "Je kan hier geen lid worden, want jij bent niet katholiek." Toen ben ik gaan zoeken en vragen

en kwam ik terecht bij Tonegido in Voorburg, een echte eliteclub. Je werd daar eerst gekeurd en ze kwamen thuis kijken of je wel in het milieu paste. Bij die club heb ik verschrikkelijk veel geleerd. Daar ben ik echt opgevoed, vooral qua sportiviteit: na de wedstrijd de scheidsrechter bedanken en een hand geven, bijvoorbeeld. Dat soort dingen, daar ging het altijd over.

Moeder maalde ook

Mijn moeder maalde trouwens ook regelmatig met de molen. Als mijn vader in de zomer bij de boeren ging werken en het regende, dan maalde mijn moeder. Het polderbestuur, waar mijn vader in dienst was, zei daar nooit wat van. Niemand die ernaar keek of erover praatte. Als de molens maar maalden en het water maar weg was, dan was het goed. We hebben weleens meegemaakt dat mijn vader en ik in de polder aan het werk waren en dat de molen ineens ging draaien. Hoe kwam dat? Er was een filmploeg bij de molen gekomen en die vroegen aan mijn moeder of de wieken even konden draaien voor een filmopname. Dat heeft mijn moeder gedaan en zo verdiende ze tien of vijftien gulden alleen door die molen even te laten malen. Nou, dan ben je rijk natuurlijk.

Mijn moeder en ik leerden het malen gewoon al doende en kijkend naar mijn vader. Zo moeilijk was dat niet, hoor. Met malen is het als met alle dingen waar je je op toelegt. Als je het wil, dan kan je het. Toen ik 16 was, werd ik hulpmolenaar. Er werd eigenlijk niet over gepraat, ik viel gewoon vanzelfsprekend in. Als er één ziek was, was het van: "Joh, Bert, kom jij malen?" Doordat ik meeverdiende kregen we het langzamerhand wat beter.

Het malen met de molen begint natuurlijk met naar de lucht kijken, naar het weer. Maar onze aandacht voor het weer had ook een andere reden. Mijn vader was net als ik schaatskampioen van Leidschendam geweest, dus we zaten er altijd op te spinzen dat het ging

Pieter en Elisabeth Hertog, de ouders van Bert. Rechts zijn tante Adriana, een zus van zijn moeder. (Particuliere collectie)

vriezen, zodat we konden schaatsen. Als de wind naar het oosten draaide keek mijn vader naar de maan en zei hij: "Nou, Bert, het gaat niet vriezen. Het is afnemende maan, het gaat niet vriezen." En hij had altijd gelijk! [lacht]

Mijn vrouw en ik hebben drie kinderen, een dochter en twee zonen. Onze dochter Liesbeth is van beroep gastouder. De jongens zijn een tweeling. Zij werken allebei bij Volvo. De oudste, Jacob, heeft een leidinggevende functie. De ander, Pieter, is specialist-lasser. Je kan het zo gek niet bedenken of hij kan het lassen. Hij heeft ook evenveel feeling voor het weer. Hij zegt vaak: "Kom we moeten gaan, er komt zo een bui aan."

Pronkkamer

Mijn moeder was vroeger altijd aan het poetsen. Die was zo netjes. Op vrijdag werd alles naar buiten gesjouwd om de binnenboel een beurt te geven. Beneden in de molen was een woonkamer, maar daar mochten wij nooit komen. Daar kwam niemand. Dat was de nette

kamer en daar werd alleen gepoetst. Een soort pronkkamer. Zelf zaten wij altijd achter in het keukentje.

We hadden geen wc binnen, die stond buiten tussen de twee waterlopen. Dus als je naar de wc moest, ging je buitenom. Slapen deden we op de eerste zolder. Als het in de winter sneeuwde, lag er 's ochtends sneeuw op het bed als ik wakker werd. Regen liep niet door het rieten dak, dat droop er gewoon vanaf, maar stuifsnieuw kwam er gewoon doorheen. Soms legde mijn moeder 's avonds een warmwaterkruik op het bed. Als ik dan 's morgens wakker werd was die kruik steenhard bevroren.

Op de werf

De was deed mijn moeder in de schuur. Mijn vader had er een fornuis gebouwd van beton. Daar zat een ronde bak in, waaronder je een takkenbos of brok hout kon opstoken. Daar werd de was op gekookt. Er was ook een

moestuin, waar we andijvie, sla en komkommer, rode kool, boerenkool en bloemkool verbouwden en waar we een klein hoekje met aardappelen hadden. Die tuin werd door mijn vader onderhouden.

Mijn vader had weinig zin om steeds te moeten maaien op de werf. Daarom hielden we een paar geiten, die aten het gras op. We hadden ook een paar duiven, een poes en een hond. Die hond was van een asbakkenras en ontzettend goed in het vangen van muizen en ratten. Die ving ze achter elkaar. Als hij een rat wist te zitten, dan kwam hij je halen. Dan moest je mee en dan bracht hij je aan je verstand waar de rat zat.

Eendeneieren

Ook hadden we zo'n 100 eenden. Die liepen overal in de polder. Dat was een bijverdienste van mij, een lucratieve handel. In het begin van het jaar legden die eenden een maand of drie, vier eieren. Tot juni en dan was het over, want

De molendriegang met vooraan de Ondermolen, 1937. (Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Molenverhalen

dan gingen ze broeden. Ik raapte die eieren en ging ermee naar de eierenveiling in Leidschendam. Hierboven in huis heb ik de kist nog staan. Die paste achter op mijn fiets en daar konden wel honderd, tweehonderd eieren in. Met die kist eieren achterop fietste ik dan naar de veiling, maar meestal verkocht ik ze al onderweg. In Stompwijk had je allemaal kaasboertjes zitten, die riepen mij dan toe: "Hé, kom hier met die eieren!" Die werden gegeten of gebruikt door bakkers om gebak of brood mee te bakken. Voor één ei kreeg ik twee dubbeltjes per stuk.

Collega-molenaars

Er waren op de molendriegang nog twee andere molenaars: Piet van Elswijk, van de Middenmolen, en Klaas van den Bos, van de Bovenmolen. Het water werd door de Ondermolen vanuit het laagste deel van de polder naar de Middenmolen gemalen, die het vervolgens weer verder naar boven maalde naar de Bovenmolen. De molenaar van de Ondermolen, mijn vader dus, moest aan de hand van het waterpeil het sein geven dat het tijd was om te gaan malen. In feite had hij 'de baas' moeten zijn, maar dat was niet zo. Mijn vader kon niemand zeggen "joh, jij moet dit doen, jij moet dat doen." Daar was hij te goed voor.

Het was Piet van Elswijk die de dienst uitmaakte, hij was de oudste. Met veel regen zaten de boeren soms tot het randje in het water en dan moest er de hele nacht door gemalen worden. Het gebeurde dan wel dat Piet 's avonds om een uur of tien naar ons toe kwam, in het donker, zodat de boeren het niet zagen. Dan zei hij: "Joh, we zetten de molens een paar uurtjes stil om te slapen en morgenochtend om vier uur gaan we weer beginnen." Dat was best een risico, want als de boeren zagen dat de molens stilstonden, was het hek van de dam natuurlijk. Mijn vader zei dan tegen Piet: "Ja, dat is best, joh." Maar als hij dan om vier uur 's nachts wilde beginnen met

draaien, dan zag hij dat de andere molens al stonden te malen. Tsjja, dat vond mijn vader dan een beetje huichelachtig, al heeft hij er nooit wat van gezegd.

Onderhoud

Het onderhoud aan de molens deden de molenaars zelf. Dus waren ze altijd aan het timmeren of verven aan die molens. Onderling hielpen ze elkaar. Ik weet nog dat ik zo'n klein ventje was, dat mijn vader zei: "Kom we gaan naar de Hongkongker!" Toen gingen we naar Klaas van den Bos, de andere molenaar. Toen we daar een poosje waren, vroeg ik aan mijn vader: "Wanneer gaan we nou naar de Hongkongker?" Toen zei Klaas: "Daar hoeft je niet meer heen, daar ben je al." De Hongkongker bleek Klaas te zijn. Ik heb nog steeds geen idee wat een Hongkongker is en waarom dat zijn bijnaam was.

Rond 1950 werd duidelijk dat de molens stilgezet zouden worden en een machinegemaal in Stompwijk het malen over zou nemen. Klaas van den Bos is toen naar die machine gegaan. Hij heeft dat gemaal tot 1965 bediend. Toen is hier in zijn plaats tijdelijk een andere molenaar gekomen, Teun Verheul. Piet van Elswijk was in de zeventig toentertijd en Teun was invalide. Zij konden niet bijverdienen met polderwerk, zoals wij. Ik kan me herinneren dat als de wind draaide en de molen stopte met malen, mijn vader me vroeg om Teun te gaan waarschuwen. Ik zette die molen dan ook weleens stil, dat was soms sneller. Teun was niet getrouwd en kwam vaak 's avonds bij ons om een potje te klaverjassen.

Alles stond te schudden

Ik kan me nog goed herinneren dat het scheprad werd vervangen door een centrifugaalpomp. Dat gebeurde in het laatste jaar voor het einde van de oorlog. De watermachine (*het machinegemaal, red.*) deed het niet meer en er was onvoldoende capaciteit om de polder droog te malen. Het land van de

De molen werd al in de vroege jaren '50 regelmatig door toeristen bezocht. Op deze foto poseert Pieter Hertog voor de molen, met op de achtergrond een Engelse toeriste. (Particuliere collectie)

boeren stond onder water. Kijk, een molen met een scheprad kan maar tot 1,25 meter diepte water opgeven. Dieper kan je daarmee niet malen. Een molen met pompgemaal kan dieper malen. Maar een scheprad draait in verticale richting, terwijl een pomp horizontaal draait. Die neemt dus veel meer oppervlak van de molen in beslag. Daarvoor moest dus de hele molen verbouwd worden. Dat liet het molenbestuur niet zomaar doen. Daar hebben ze wel een jaar over zitten confereren natuurlijk.

De verbouwing gebeurde 's zomers en dat was een vreselijk werk. Mijn oom Bas, de broer van mijn vader, had een molenmakersbedrijf. Hij was bij de verbouwing betrokken. Waar ze vooral veel werk aan hadden was het grote wiel beneden van wel een meter of vier doorsnede. Dat wiel verving het waterwiel dat voorheen het scheprad aandreef. Aan het nieuwe wiel

was een steek gemaakt zodat die in het tandwiel paste, maar dat zat niet goed, bleek later. Toen ze gingen proefdraaien en begonnen met malen, begon de hele molen te schudden. Voor de kachel lag een kat te slapen. Die schrok zich wezenloos van de herrie. Die kat vloog zo over de onderdeur, over de werf, over het hek de dijk op [lacht]. Later kregen ze daar nog veel geouwehoer mee, want er viel niet meer te leven in de molen.

Als de molen maalde, stond alles te schudden. Mijn vader zat 's nachts een keer een beetje te slapen in een stoel. Ineens kreeg hij een flinke klap op zijn kop. Hij schrok wakker. Hij zat onder een plank waar pannen en keukenspullen op stonden en er was een vergiet op zijn hoofd gevallen. Later nog eens een broodplank ook. Dus toen was het over. Er moest een andere oplossing komen. Er werd een aandrijfriem om gelegd, maar dat bleek ook geen succes, want een riem moet gespannen staan en het was een heel gedoe om uit te vinden hoe dat het beste kon. Als er geen water meer in de tocht stond ging de lucht zuigen, kreeg die pomp geen druk en dan viel de riem eraf. Om die riem er weer om te krijgen, moest je hulp hebben. Dus dan kwam mijn vader mij 's nachts om een uur of drie van bed halen: "Ga eens even Piet van Elswijk en Klaas van den Bos halen, want de riem moet er weer om." Die mannen waren natuurlijk ook wakker als er gemalen werd 's nachts. Dus ik er naartoe en dan kwamen ze ons helpen. Later is de katrol die de riem aandrukte langer gemaakt en is er een stuk extra ijzer aan gehangen. Dat werkte wel beter, maar als dat er afviel, konden we de katrol niet meer terugkrijgen [lacht]. Daar zetten we dan weer een takel op om de druk van de riem af te halen. Vervolgens duwden we de riem op de juiste hoogte door hem met een hamer vast te spijkeren. Maar als er daarna weer druk op kwam te staan, moest je goed uitkijken voor de spijkers die eruit vlogen. Kortom, we waren continu bezig om zelf dingen bij te stellen en aan te passen.

Een brandewijntje

De molenaars waren in dienst van het polderbestuur, maar contact met de boeren uit de polder was er niet veel. Dat komt ook omdat de molens een hele grote polder bedienden. De Driemanspolder was wel 1000 bunder groot, het water moest zowat uit Zoetermeer komen en helemaal naar Leidschendam stromen voordat het bij de molens was. Eén keer in het jaar was het 'schouwen'. Dan kwamen er twee boeren. Dat ging per schouw (*een boot, red.*) Mijn vader had er twee, knap grote boten. In het midden van de boot was een plank, daar gingen die boeren op zitten en dan maakte mijn vader een tocht door de polder met die mannen. Dan keken ze of de waterlopen niet vuil waren en of de boeren de sloten en vaarten wel gekroosd hadden. Als die hele tocht was uitgevaren, kwamen ze bij ons thuis een borrel drinken. Mijn moeder moest voor die gelegenheid een fles brandewijn gaan halen. Wat overbleef kreeg mijn vader, dus dan zei mijn vader tegen mijn moeder: "Niet van die grote glazen geven, hoor." Terwijl die boeren bij ons een brandewijntje dronken, bespraken ze de situatie in de polder. Er werd opgeschreven welke boeren niet gekroosd hadden, die kregen dan later een bekeuring. Het polderbestuur had de administratie uitbesteed aan een secretaris uit Zoetermeer, de heer Coolen. Die schreef dan een bon uit.

Ander verfje

Als die boeren bij ons in huis kwamen, dan begon mijn moeder al weken van tevoren tegen mijn vader: "Goh, ik zou op deze muur toch wel eens een ander verfje willen..." Ze hoopte dan dat mijn vader daarover begon tegen de boeren (*het polderbestuur was niet alleen werkgever van de molenaar, maar ook eigenaar van de molen, red.*) maar dat durfde mijn vader nooit. Ja. Ja. Ja. Nou. Daar ging het dan weken over. Een nieuw bruin of groen verfje. Ik zou tegen zo'n boer zeggen "joh, deze muur moet nodig geverfd", maar mijn vader deed dat dus niet. Dus ja, als die boeren dan na het brandewijntje

tegen mijn moeder zeiden: "Nou, vrouw Hertog, bedankt hoor", dan moest mijn moeder er zelf over beginnen. "Ja, maar ik heb ook nog wat, ik wou hier eigenlijk een verfje hebben." Dat was dan meestal geen probleem. "Nou, dan haal je het toch?" Dan kon je het geld daarvoor krijgen van Coolen, de man met het geld. Daar was dan dus weken tegenaan gehikt, om dat te vragen.

Een ander voorbeeld van hoe de verhoudingen waren: Mijn vader en zijn collega's moesten één keer in de maand op vrijdagavond naar die secretaris in Zoetermeer om hun loon op te halen. Op een keer had ik een paar dagen gemalen als hulpmolenaar. Ik kreeg, meen ik me te herinneren, een kwartje per uur. Ik vroeg aan mijn vader: "Als je toch gaat, kun je dan voor mij ook gelijk die paar gulden meebrengen." Maar dat kon ik wel vergeten. "Bert heeft het verdiend, dus die moet zelf hier komen en ervoor tekenen", werd er gezegd. Zo ging dat. In die tijd durfde geen van de molenaars iets te zeggen of te vragen aan het polderbestuur, hoor. Dat deden ze niet. Onder elkaar mopperden ze wel en zeiden ze: "Pokkenboeren!" Maar als het erop aan kwam, werd er niks gezegd.

Bruidsuikers

Als iemand was overleden was het de gewoonte om de molen in de rouwstand te zetten, of bij een feestelijke gebeurtenis in de vreugdestand. Het luisterde niet zo nauw voor wie de molen in de rouw werd gezet, maar meestal gebeurde dit als er een naaste van de molenaar of van het polderbestuur overleden was. De rouwstand duurde vroeger zes weken. De vreugdestand duurde meestal maar een dag. Op zo'n dag staken we ook vlaggen op. Als je ging trouwen dan ging je naar de molenaars toe en moest je een fles wijn en bruidsuiikers brengen. Dan vlagden ze die dag voor je.

Zevenhuizen

Na de lagere school ben ik naar de

ambachtsschool in Den Haag gegaan om voor automonteur en rijwielhersteller te leren. Toen ik mijn diploma gehaald had, kwam ik bij de molenmakerij van mijn oom Bas in dienst. Ik maakte daar van die centrifugaalpompen. Ik vertelde al dat mijn vader eeuwig aan het uitvinden was. Zo had hij bijvoorbeeld een miniatuurmolen gemaakt. Net zo één als ik nu in mijn tuin heb staan, maar dan groter. Eerst was hij met de roe bezig, daarna met de wieken. Hij had er ook tandwielen in gemaakt. Die molen kon alles wat een echte molen ook kon, water draaien enzovoort. Maar hij was ook steeds aan het verbeteren. “Die wieken zijn niet goed”, zei hij dan. De achterkant moest ook rond zijn. Later maakte hij onderaan een pomp. Toen ik bij oom Bas met die pompen bezig was, bemoeide mijn vader zich ermee. Dan zei hij: “Je maakt die dingen niet goed. Dit is niet goed en dat is niet goed.”

Begin jaren vijftig gingen ze in Zevenhuizen de molenviergang van de Tweemanspolder verbouwen. Het bedrijf van mijn oom deed de verbouwing. Ook de molenaars daar hielpen mee: Jan van den Bos van de Ondermolen en Dirk van den Bos van de Middenmolen daar, Cor Boele van molen nr. 3 en Jan Ottevanger van de Bovenmolen. In de Ondermolen zou een centrifugaalpomp gemaakt worden, ter vervanging van het scheprad. Mijn vader wist dat. Hij kwam vanuit Leidschendam naar ons toe op zijn fietsje. Hij zei: “Nou maken wij vanmiddag die pomp zoals ik hem getekend heb.” Dus heb ik die pomp gemaakt volgens zijn instructies. Ik heb hem in elkaar gelast en ‘s avonds kwam ome Bas, de baas. Die was bij de andere molens aan het werk geweest. Hij keek eens en zei: “Daar komt zo geen donder van terecht, hoor!”

We hebben die pomp er toch in gehangen, maar toen kwam de dag dat er proefgemalen moest worden. Mijn vader zei tegen Jan van den Bos: “Je moet eerst 80 enden draaien voordat die pompen water gaan geven.” Dus

dat wil zeggen: in een minuut tijd moet 80 keer een wiek beneden komen. Van den Bos zei: “Ok, dan zal ik de zeilen even op de wieken leggen om de molen eens flink te laten draaien.” Zo gezegd, zo gedaan en Jan draaien met de molen. Je had zo’n brede waterloop, waar het water uit had moeten komen, maar daar kwam het niet uit. Er vloog ineens een deur van de molen open en de vrouwen die stonden te kijken stonden opeens in het water [lacht]. Van den Bos bleef malen en toen vloog het water van alle kanten over de dijk heen, want het ging veel te hard. “Dat wordt niks”, zei ome Bas. “Die pomp gaat eruit en een andere erin!” Maar die andere pomp die hij erin zette, gaf helemaal geen water. Jan, de molenaar, begon inmiddels al te vloeken als hij mijn ome Bas aan zag komen [lacht].

Toen is toch die pomp van mij en mijn vader weer teruggezet, maar wel nadat ze een stuk van de schoepen hadden afgesneden. Die pomp heeft er jaren ingezet, maar inmiddels hebben ze in de Ondermolen in Zevenhuizen weer een scheprad geplaatst. De pomp is eruit gehaald en boven aan de dijk gezet. Die hebben ze gecoat en staat er nog steeds. Dat vind ik wel leuk natuurlijk. Nu kan ik zeggen: “Dat ding heb ik nog gemaakt en mijn vader heeft die getekend.”

Knoerthard

Drie jaar heb ik bij mijn oom Bas gewerkt, toen ging ik in dienst. Ik kwam bij de AAT terecht, de Aan- en Afvoertroepen, als chauffeur. Daar reden we transport met tweehonderd auto’s. We moesten ook rijden voor kazernes die zelf geen auto’s hadden. Dan gingen we die gasten met drie of vier auto’s verrijden naar de schietbaan en zo. In de laatste zes maanden van mijn diensttijd was ik naast chauffeur ook rijinstructeur. Dan kreeg ik meestal van die boeren mee, jongens die altijd tussen de koeien hadden gezeten, want bij de AAT namen ze geen stadsmensen aan. Daar kwam je alleen als je knoerthard kon zijn. Zo’n harde kapitein

hadden we ook. Die zei: “Zo moet het gebeuren.” Daar hoefde je dan niet op terug te komen, want er was geen praten meer over. Zelf moest ik ook hard zijn, want als rijinstructeur moest ik een schifting maken in wie er wel of niet geschikt was als chauffeur bij de AAT. Er waren wel 2000 aanmeldingen, dus van de drie kandidaten die ik ’s morgens mee kreeg moesten er twee afvallen. Zo ging dat.

Na mijn diensttijd ben ik als chauffeur gaan werken bij de firma Post in Zoetermeer. Daar kon ik meer verdienen dan bij mijn oom. Het eerste jaar heb ik in de besteldienst cement en stenen gereden. Dat was zwaar: met de hand zo’n achtduizend stenen laden en lossen. In de winter, in de bietentijd, reden we bieten. Dat ging dagen achter elkaar door. Ik ging ’s ochtends om vier uur weg en ’s avonds om tien uur was ik thuis. In die tijd heb ik mijn echtgenote Truus ontmoet. Op de avonden dat ik eens vrij was en niks te doen had, ging ik samen met wat jongens uit Moerkapelle naar het prijschiëten aan de Kruisweg. Daar liep zij lootjes te verkopen. Zo is het begonnen. Haar vader was melkrijder, dus zij wist precies wat haar te wachten stond, namelijk dat je als chauffeur bijna nooit thuis was. Ik ging stenen rijden vanaf de fabriek naar de bouwplaatsen. Ik kreeg moderner spul en reed in de grootste auto die de weg op mocht. Dan laadde ik 22.000 stenen van 50 ton in en ging ik ’s ochtend naar Groningen en ’s middags naar Tiel. Ik reed wel 900 kilometer op een dag. Heel anders dan het leven op de molen, waar je haast nooit afkwam. In mijn werk als beroepschauffeur had ik de vrijheid en ruimte. Ik heb het 40 jaar gedaan.

Eten met mes en vork

Ik heb altijd veel profijt gehad van mijn opvoeding bij Tonedido, die luxe voetbalclub. De firma Van der Valk van café De Gouden Leeuw in Voorschoten had een eigen werknemerselftal bij Tonedido. Toen ze op een keer te weinig spelers hadden, werden er twee

jongens van de junioren gekozen om bij hun in het elftal te voetballen. Dat waren Charles Corver en ik. Dé Charles Corver, die later één van de beste scheidsrechters ter wereld is geworden. Toen we op een keer alle wedstrijden hadden gewonnen, werden we uitgenodigd voor een etentje bij De Gouden Leeuw. Charles en ik kwamen daarbinnen en zagen zo’n tafel gedekt staan met alles erop en eraan. Maar bij ons thuis at er niemand met mes en vork. Je had een lepel en een vork en dat was het. Ik zei tegen Charles: “Ik heb nog nooit met mes en vork gegeten.” “Ik doe het wel voor”, zei Charles. “Dan doe jij me maar na.” Zo ben ik er toch aardig doorheen gerold. Daar heb ik later van geprofiteerd, toen ik jurylid werd bij het topschaatsen. 35 jaar heb ik dat gedaan. Mijn vrouw Truus heeft al die jaren de verzorging gedaan bij grote wedstrijden. In die tijd gingen we veel uit eten, dus de lessen kwamen goed van pas. Zeker toen de wereldkampioenschappen in ons land werden gehouden. Er was na afloop een groot diner van de gemeente Den Haag in hotel Bel Air.

Bert als jonge jongen. (Particuliere collectie)

Voor jezelf opkomen

De molen is in 1951 stilgezet, maar mijn vader is er nog een tijdje blijven wonen. Toen heeft hij een huisje gekocht in Moerkapelle en zijn ze daar in 1956 naartoe verhuisd. Zelf heb ik tot mijn 20ste op de molen gewoond. De verhuizing naar Moerkapelle heb ik niet meegemaakt, toen zat ik in dienst.

Via het schaatsen heb ik Leen Vellekoop leren kennen, die na ons in de Ondermolen van de molendriegang in Leidschendam is gaan wonen. Als we bij hem op bezoek gingen, soms met de hele familie, dan zagen we natuurlijk hoe mooi de molen verbouwd is en alle voorzieningen die er zijn gekomen. Hij was molenopzichter bij de provincie en heeft studies gevolgd in het onderhoud van molens. Ik heb weleens gedacht dat dat ook een prima baan was geweest voor mijn vader, met zijn technische belangstelling en zijn uitvinderstalent. Mijn vader kon alleen geen leiding geven. Dat zijn dingen die ik wel heb geleerd als rijinstructeur in mijn diensttijd en in mijn tijd bij het topschaatsen op de Uithof in Den Haag, waar ik soms wel 16 man onder me had die ik in bedwang moest houden. Mijn vader kon dat niet. Daar was hij te zachtvaardig voor. Hij kon ook niet goed voor zichzelf opkomen als molenaar. Ik laat niet meer zo snel over me heen lopen. In de 40 jaar dat ik beroepschauffeur ben geweest, ben ik natuurlijk wel wat tegengekomen. Die tijd heb ik wel gehad.

Met zijn tijd mee

Mijn vader heeft dat allemaal niet meer meegemaakt. Hij is jong gestorven, niet zo heel lang nadat hij in Moerkapelle is gaan wonen. Hij was pas 61 jaar. In het nieuwe huis had hij het niet naar zijn zin. Als het aan hem had gelegen, was hij niet van de molen afgegaan, maar mijn moeder wilde graag terug naar Moerkapelle, omdat de hele familie er woonde. In de jaren op de molen konden ze er nooit op bezoek of naar een verjaardag. Of het moest een keer stil zijn op de molen. Hoewel hij op de Ondermolen

nooit moderne voorzieningen had gehad, ging mijn vader toch altijd graag met zijn tijd mee. Net na de oorlog was hij de eerste in Wilsveen die een nieuwe fiets kocht. De hele buurt kwam kijken. Niet lang daarna kocht hij een brommer, zo'n Berini. Daar jakkerde hij mee in de rondte. Het eerste wat mijn vader deed toen hij in het huis in Moerkapelle ging wonen, was een nieuwe televisie kopen. Toen kwam de hele buurt weer kijken naar onze televisie. Hij bleef het moeilijk vinden in zijn nieuwe huis met allemaal burens om zich heen. Truus en ik zijn na ons trouwen in Bleiswijk gaan wonen en hij kwam bijna elke zaterdag naar ons toe. Het huisje waar we toen woonden stond op een plek waar voorheen een molen heeft gestaan, maar dat was toeval hoor. Bij ons was het ruimer, daardoor kwam hij waarschijnlijk graag.

Uitzicht op een molen

We wonen nu een stukje verderop en hebben uitzicht op de Bovenmolen in Zevenhuizen, waar Johan Ottevanger molenaar is. Johan kent veel mensen in Zevenhuizen, dus die staat nog weleens in de rouw of in de vreugd. Dan zeggen mijn vrouw en ik tegen elkaar: "Hé, Johan staat weer in de rouw". We wonen hier heel fijn. We hebben geiten, een groentetuin. Maar mijn grootste hobby is de duivensport. Ik kan veel buiten bezig zijn, net als op de molen vroeger. Dat vind ik fijn.